

مرکز مدیریت حوزه علمیه خراسان

تحقیق پایانی سطح دو (کارشناسی)

مدرسه علمیه اسلام شناسی حضرت زهرا علیها السلام

شهرستان: مشهد

عنوان:

سیمای نماز در خانواده

استاد راهنما:

سرکار خانم مهین هوشمند

استاد داور:

سرکار خانم احمدی طائفه

محقق:

زینب صنوبری

پاییز ۹۳

يَا أَبَاصْحَابِكُمْ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُمَّ

كُنْ لَوْلِيِّكَ الْجَمَّةَ بْنَ
 الْحُسَيْنِ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلَى
 آبَائِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي
 كُلِّ سَاعَةٍ وَلِيًّا وَحَافِظًا
 وَقَائِدًا وَنَاصِرًا وَدَلِيلًا وَعَيْنًا
 حَتَّى تُسْكِنَهُ أَرْضَكَ طَوْعًا
 وَتُمَتِّعَهُ فِيهَا طَوِيلًا

خدايا! ما را از باوران و یاری دهندگان و پیروان
 و شیعیان واقعی امام عصر (عج) قرار بده.

قرآنی از زیارت ائمه اهل بیت

تقدیم

این نوشته ناپسیر و ناقابل را تقدیم می‌کنم به او که جهان با وجودش بر مدار عشق می‌چرخد،
 خورشید به یمن درخشش نورش، ارض و سماء را نور باران می‌سازد، از فیض نگاهش قلب
 منظران چشم به راهش به تپش در می‌آید، و با آمدنش قدم بر چشمان ما می‌نهد؛ کی بشود سر
 بر قدم‌های مبارکش بگذاریم و عرض کنیم:

يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَّا الضُّرَّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ
 فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ

ای عزیز! ما و خاندان ما را ناراحتی فرا گرفته، و متاع کمی با خود آورده ایم. یمانه را برای ما کامل
 کن و بر ما تصدق و بخشش نما، که خداوند بخشنده را پاداش می‌دهد!

تقدیر

حمد و سپاس خدایی را که هر چه داریم از اوست و زبان از ادای شکرش قاصر است.
 و با شکر و سپاس فراوان از محضر مقدس ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف» که همواره لطف و عنایات‌شان
 متوجه ما بوده و هست.

بر حسب وظیفه و از باب «من لم یسکر المخلوق ولم یسکر الخالق» سزا است که ادب را به جا آورم؛ و
 قدردان زحمات دیگر اساتید و بزرگواران خود نیز باشم. با شکر و قدردانی از مدیریت محترم مدرسه علمیه اسلام
 شناسی حضرت زهرا سلام الله علیها سرکار حاجیه خانم مقدسی و معاونت و همکاران محترم پژوهش که با تأمل و
 زحمات بی‌شائبه مراد گردآوری این پژوهش همراهی کردند. و با کمال قدردانی از استاد ارجمند سرکار خانم هوشمند
 که مستفید شدن از محضر این بزرگوار باعث حمایت و دلگرمی و افتخار اینجانب بود. سپاس خالصانه و فراوان
 خدمت‌دروماد عزیز و دلسوز و فداکارم که با صبر و کجک‌هایی بی‌دریغ خود راه را بر من هموار نمودند و پیوسته جرعه
 نوش جام تعلیم و تربیت، فضیلت و انسانیت آن با بوده‌ام و به ویژه آقا جان عزیزتر از جانم که همواره چراغ
 وجودشان روشنگر راه من در سختی‌ها و مشکلات بوده است و در تمامی مراحل زندگی یار و همراهم بوده‌اند. و شگرفی
 دیگر خدمت تمام کسانی که به نوعی مراد انجام این پژوهش یاری رسانند. برای تمامی این بزرگواران از خداوند
 متعال تندرستی و توفیق روز افزون را خواستارم.

چکیده

موضوع رساله پیش رو «سیمای نماز در خانواده» می باشد. سلامت و آرامش خانواده منوط به ایجاد روح معنویت و یاد خدا در فضای خانه و ایجاد فضایل اخلاقی در افراد خانه است، نماز با ایجاد فضای معنوی در خانه، آرامش روانی اعضای خانواده را تأمین می کند و سبب تقویت بنیان روابط آن ها می شود. در این فضای معنوی است که انجام شعائر دینی و تربیت مذهبی فرزندان به راحتی انجام می شود و آینده خانواده تضمین می گردد. لذا پژوهش پیش رو به نقش نماز و جایگاه آن در خانواده پرداخته است، تا بتواند خانواده ها را در اشاعه فرهنگ نماز یاری نماید.

این پژوهش سعی در تبیین جایگاه نماز در خانواده با بیان اهمیت و کارکردهای آن دارد، که این مهم از طریق مطرح کردن عوامل جذب و ترغیب خانواده به نماز محقق می گردد. اما واکاوی و شناخت آسیب های ناشی از جذب نادرست فرزندان به نماز در خانواده سبب ارائه راهکارهای مناسب در گرایش خانواده به فرهنگ نماز می گردد.

این پژوهش با مراجعه به منابع کتابخانه ای و بهره گیری از روش توضیحی به بیان سیمای نماز در خانواده با تکیه بر آیات و روایات پرداخته است و نیز از کتب اخلاقی و روان شناسی و اجتماعی نیز استفاده شده است.

نتیجه به دست آمده بیان گر آن است؛ که سعادت و تضمین سلامت نسل امروز در پرتوی آموزه های دینی و در رأس آن اقامه نماز می باشد که نهایتاً سبب می شود تا آنان از منابع قدرت لایزال الهی برخوردار شوند و در میدان مبارزه ای که امروز پیش روی ماست دچار انحراف و نابودی نشوند.

فهرست مطالب

مقدمه ۱

کلیات ۳

فصل اول: جایگاه نماز در خانواده.

الف) اهمیت برپایی نماز در خانواده ۸

دعای حضرت ابراهیم علیه السلام در رابطه با نماز خود و خانواده اش ۱۱

حضرت اسماعیل علیه السلام و فرمان نماز به خانواده‌ی خود ۱۲

حضرت عیسی علیه السلام و نماز ۱۳

مأموریت رسول خدا صلی الله علیه و آله در رابطه با نماز خانواده‌ی خود ۱۳

سفارشات معصومین علیهم السلام نسبت به نماز خانواده‌ی خود ۱۳

سفارشات لقمان حکیم به فرزند خود در رابطه با نماز ۱۴

دعای امام حسن علیه السلام درباره‌ی پدری که خانواده‌ی خود را به نماز وا دارد ۱۵

ب) نقش خانواده در گرایش به نماز ۱۵

فصل دوم: عوامل گرایش به نماز در خانواده.

آموزش تدریجی ۲۴

سهل و آسان گیری ۲۶

استمرار و مداومت ۲۹

اعتدال و میانه روی ۳۳

فصل سوّم : عوامل سهل انگاری و بی رغبتی به نماز در خانواده.

۱- ضعف اعتقادی ۳۸

۲- آموزش نادرست والدین ۳۸

۳- عدم توجّه به نماز فرزندان ۴۰

۴- سخت گیری و خشونت ۴۱

۵- انتظارات نامعقول ۴۳

۶- دوستان ناباب ۴۵

فصل چهارم : آسیب شناسی و ارائه راهکار.

۱- بیان فلسفه نماز ۴۶

۲- رفتار مناسب و آگاهانه والدین ۴۸

۳- عامل بودن ۴۹

۴- فضا سازی ۵۰

۵- الگودهی ۵۳

۶- تشویق و تحسین ۵۴

۷- محبّت ۵۷

۸- داستان و قصّه گوئی ۵۹

۹- بازی ۶۰

۱۰- ارتباط خانه و مدرسه ۶۳

۱۱- استفاده صحیح از رسانه‌ها ۶۳

نتیجه‌گیری ۶۵

پیشنهادات ۶۶

منابع و مآخذ ۷۱

مقدمه

خانواده، مهم‌ترین واحد اجتماعی است که در تربیت و شکل‌گیری نظام رفتاری افراد، بسیار مؤثر است. فرزندان از آغاز تولد در خانواده رشد می‌کنند، و خوب و بد را در آن محیط درک می‌کنند. پدر، مادر و به طور کلی خانواده، ارائه دهنده اولین الگوهای عملی فرزندان هستند، که بیش‌ترین تأثیر را در آن‌ها بر جای می‌گذارند. بسیاری از افکار و رفتارهای افراد از خانواده منشأ می‌گیرد. در حالی که هنوز شخصیت فرزندان شکل نگرفته و نظام ارزشی و عقیدتی آن‌ها به وجود نیامده است، پدر و مادر بیش‌ترین زمان را با فرزندان می‌گذرانند، ویژگی‌های الگوی اثرگذار در پدر و مادر وجود دارد وجود رابطه عاطفی بین والدین و فرزندان عامل بسیار مهمی در تشریح و قوام الگوپذیری است. از این رو خانواده در تکوین و شکل‌گیری شخصیت افراد نقش بسیار مهمی دارد.

نماز نیز به عنوان یکی از مهم‌ترین اعمال دینی، تحت تأثیر خانواده قرار می‌گیرد. پدر و مادر با رفتارهای دینی خود و به کار بستن شیوه‌های تربیتی مناسب در نمازگزاری فرزندان‌شان نقش بسزایی دارند. اگر خود پدر و مادر نماز بخوانند و فرزندان از آغاز این رفتار پدر و مادر و اهتمام آنان را به نماز ببینند، از رفتار آن‌ها الگوبرداری می‌کنند، و اهل نماز می‌شوند. البته تنها نمازگزاری والدین کافی نیست. گاه دیده می‌شود پدر و مادر نمازخوان هستند، ولی فرزندان در نمازگزاری سست و بی‌انگیزه عمل می‌کنند. علت این گونه رفتارها، نبودن شیوه‌های تربیتی درست و ضعف اعتقادی والدین و... است. این نکته جنبه دیگر نقش خانواده در نمازگزاری فرزندان را روشن می‌کند؛ یعنی والدین افزون بر این که در تربیت الگویی فرزندان‌شان سهیم‌اند، با به‌کارگیری شیوه‌های تربیتی در تعمیق نمازگزاری آن‌ها هم بسیار مؤثرند.

والدین، افزون بر این که باید از شیوه‌های تربیتی دینی آگاه شوند، باید در مورد نماز، شناخت کافی داشته باشند، و از فلسفه و اهمیت آن به طور کامل آگاه باشند؛ در غیر این صورت، نمی‌توانند مربی خوبی برای فرزندان‌شان باشند و شیوه‌های تربیتی را به کار ببرند؛ چون یکی از شرایط به کار بستن آن راه‌کارها آگاهی و شناخت کامل نسبت به نماز است.

اکثر پژوهش‌هایی که با موضوع نماز و خانواده نگاشته شده است، مسائل مربوط به نماز را به صورت پراکنده مطرح نموده و در این بین منابع اندکی به صورت موضوعی و تخصصی به بیان اهمیت نقش والدین در اقامه این فریضه مهم، عوامل جذب مؤثر فرزندان به سوی نماز در خانواده، آسیب‌شناسی و ارائه راهکار در این زمینه پرداخته‌اند. لذا در این پژوهش سعی در مطرح کردن این مطالب به صورت منسجم با تکیه بر آموزه‌های دینی و برخی از نظرات روانشناسی شده است.

بر این اساس این پژوهش در چهار فصل تدوین شده است.

فصل اول: به بیان جایگاه نماز در خانواده پرداخته است، که در این فصل عنوانی چون اهمیت نماز در خانواده و نیز نقش خانواده در گرایش به نماز مطرح شده است.

فصل دوم: عوامل گرایش به نماز در خانواده توضیح داده شده است. در این فصل به بیان عواملی چون آموزش و سهل و آسان‌گیری و ... پرداخته شده است.

فصل سوم: در این فصل به آسیب‌شناسی و شناخت علل و عوامل بی‌توجهی به نماز چون: ضعف اعتقادی، سخت‌گیری و خشونت و ... پرداخته شده است.

فصل چهارم: در این فصل با ارائه راهکارهایی در جهت ترغیب فرزندان به اقامه نماز در خانواده از جمله: عامل بودن والدین، فضاسازی معنوی، تشویق، و... بیان شده است. که امید است با طرح این راهکارها بتوانیم ان شاءالله فرهنگ نماز را در خانواده‌ها اشاعه دهیم.

کلیات

- تعریف و تبیین موضوع
- ضرورت و اهمیت تحقیق
- اهداف و فواید تحقیق
- پیشینه‌ی موضوع
- سؤالات تحقیق
- فرضیه‌ی تحقیق
- روش تحقیق
- ساختار تحقیق
- مشکلات و موانع تحقیق
- واژگان کلیدی

تعریف و تبیین موضوع

خانواده کانونی است که رابطه کلی اعضای آن با یکدیگر بر محور ازدواج یا زاد و ولد به وجود آمده باشد. و در آن محیط است که باورها از نسلی به نسل دیگر انتقال می یابد، و زمینه رشد و تعالی اعضای خانواده را فراهم می کند. نماز عبادت مخصوص مسلمانان است و به طور وجوب پنج بار در شبانه روز ادا می کنند. از این رو برپایی نماز در خانواده اهمیت شایانی دارد، و تأثیر بسزایی در سعادت انسان می گذارد، و بهترین راه تقرب و تکامل انسان به خدا نماز است. بدین جهت بزرگترین موهبت الهی برای یک فرزند پای گذاشتن او در خانواده مؤمن و نمازگزار است.

اگر در محیط خانواده فرهنگ نماز گسترش یابد، اگر ترنم نماز فضای خانواده را معطر و متبرک سازد، اگر فرزندان پدر و مادر را مقید به نماز بیابند، بی هیچ تردید آن‌ها نیز الگوی خویش را از خانواده خواهند گرفت، و نماز افق توقعات آنان را تا خدا گسترش می دهد، و با بی رنگ ساختن توقعات به عامل بزرگ درگیری‌های خانوادگی پایان می بخشد؛ که ره آورد آن، ان شاءالله گریز از آلودگی‌ها و منکرات و همسایگی با پاکی و تهذیب و صفا و صداقت خواهد بود.

ضرورت و اهداف تحقیق

امروزه جبهه‌های فساد، بی عدالتی، کجروی و انحراف جامعه بشریت را تهدید می کند، که به طور مسلم یکی از مهم‌ترین اهداف مهاجمین فرهنگی، باورها و ارزش‌ها و اعتقادات نسل جوان می باشد، و در این میدان مبارزه‌ای که هم اکنون پیش روی ماست؛ ما احتیاج به دژ و تکیه گاه مستحکم ذکر و یاد خدا داریم، و سیمای نماز در خانواده همان سرچشمه جوشانی است که امید، اعتماد، نیرو و قدرت معنوی به تمام آحاد بشریت می دهد، و ترویج فرهنگ نماز در جامعه یکی از مهم‌ترین وظایف خانواده است. از این رو چیزی که نیاز به آموزش دارد فصول نماز است، نه اصول آن. اما یکی از مسأله‌های نسل جوان بی توجهی و کم توجهی خانواده‌ها نسبت به باورها و اعتقادات دینی این نسل و در نتیجه افزایش فاصله آن‌ها از دین و ارزش‌های مذهبی می باشد.

فرزندان از استعداد و پتانسیل بسیار مناسبی برای هدایت پذیری برخوردارند، اما والدین که باید نقش هدایت‌گری داشته باشند، از وظیفه بسیار سرنوشت ساز خود غافل بوده و متأسفانه هر روز که می‌گذرد استعدادهای و قابلیت‌های نسل امروز بیشتر نادیده گرفته می‌شود، و هم بر ضریب آسیب پذیری دینی آنان افزوده می‌شود، و از دست رفتن این فرصت طلایی خسارات جبران ناپذیری را متوجه جامعه و نسل‌های آینده خواهد کرد.

اهداف و فواید تحقیق

هدف کلی: بررسی وظیفه و نقش والدین در نمازخوان شدن فرزندان

اهداف جزئی:

- ۱- تبیین جایگاه نماز در خانواده
- ۲- بررسی عوامل گرایش به نماز در خانواده
- ۳- بررسی آسیب‌ها و علل بی‌توجهی به نماز از سوی خانواده
- ۴- ارائه راهکارهای مؤثر در اشاعه فرهنگ نماز در خانواده

فواید تحقیق

اعتقاد و نگرش صحیح در خانواده زمینه‌هایی را برای فرزندان به سوی اقامه نماز و اجرای دستورات الهی ایجاد می‌کند، و فرهنگ نماز در وجود آنان نهادینه می‌شود. و سعادت دنیوی و اخروی‌شان را تضمین می‌کند، از این رو آنان درآینده فردی مذهبی خواهند شد. حال اگر خانواده با بی‌توجهی به این نیاز فطری فرزندان پاسخ ندهد، فرزندان دست‌نیاز به سوی افراد ناباب دراز خواهند کرد، و احتمال خطر سقوط برای آنان اجتناب ناپذیر است.

پیشینه تحقیق

پیرامون مسأله نماز کتاب‌ها و منابع زیادی تا به حال نوشته شده است، اما متأسفانه بیش‌تر به ابعاد معنوی و ملکوتی نماز پرداخته‌اند، و آثار نماز را در این عالم و سرای آخرت بیان کردند، و کتاب‌هایی هم که در مورد خانواده است؛ به صورت مجموعه، مقالاتی را جمع‌آوری کرده‌اند، اما در هیچ یک از این کتاب‌ها به صورت خاص و گسترده نسبت به وظیفه سنگین خانواده‌ها و مسئولیت

و رسالت والدین و نقش آن‌ها در الگو پذیری فرزندان سخنی بیان نشده و راهکاری هم به خانواده‌ها برای ترویج فرهنگ نماز و ترغیب فرزندان و شیوه‌های تربیت دینی ارائه نشده است. در این مقاله با استفاده از کتب دینی و اخلاقی سعی شده به بررسی این مسائل پرداخته شود که برخی از آنها را نام می‌بریم:

۱. علی، قائمی، اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی، تهران، ستاد اقامه نماز، چاپ پنجم، ۱۳۷۵
۲. افروز، غلام علی، روش‌های پرورش احساس مذهبی (نماز) در کودکان و نوجوانان، تهران، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۷۱
۳. انجمن اولیاء و مربیان، نماز در سیمای خانواده، تهران، انجمن اولیاء و مربیان، چاپ اول، ۱۳۷۶
۴. تاج لنگرودی (واعظ)، محمد مهدی، نماز و خانواده، تهران، دفتر نشر ممتاز، چاپ سوم، ۱۳۸۳
۵. محسن تنه کار، فرزندان را دلباخته نماز کنید، تهران، نسیم حیات، چاپ اول، ۱۳۸۳

سوالات تحقیق

سوال اصلی: والدین چه وظیفه و نقشی در نمازخوان شدن فرزندانشان دارند؟

سوالات فرعی:

- چه عواملی باعث گرایش به نماز در خانواده می‌شود؟
- چگونه خانواده در تقویت باورها و احساسات مذهبی نقش ایفا می‌کند؟
- چه راهکارهایی را خانواده برای ترویج صحیح فرهنگ نماز می‌تواند به کار بندد؟
- چه عللی باعث بی‌توجهی فرزندان به نماز در خانواده می‌شود؟

فرضیه تحقیق:

فرزندان آئینه تمام‌نمای پدر و مادر هستند و الگوی خویش را از خانواده خواهند گرفت اگر در محیط خانواده فرهنگ نماز گسترش یابد، بی‌تردید جامعه از آلودگی‌ها و منکرات و پلیدی‌ها حفظ خواهد شد.